

HRVATSKO-SRPSKI ODNOSI NA STRANICAMA *CRVENE HRVATSKE*

Robert BACALJA
Katarina IVON
Sveučilište u Zadru
Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
Zadar, Hrvatska

UDK: 329(054)“1891/1914“
DOI: <http://doi.org/10.21857/ygjwrcjo5y>
Prethodno priopćenje
Prihvaćeno: 23. veljače 2017.

U radu se obrađuju politički prilozi objavljeni u dubrovačkom pravaškom listu *Crvena Hrvatska* (1891. – 1914.). Autori polaze od pretpostavke kako je specifična društvenopolitička situacija koja se odigravala u Dubrovniku krajem 19. stoljeća idealno polazište u analizi hrvatsko-srpskih odnosa koje su uvjetno razdijelili u dvije ključne faze. Prva bi predstavljala razdoblje od pokretanja lista 1891. do pobjede na općinskim izborima u Dubrovniku 1899. godine. Drugo (novo) razdoblje hrvatsko-srpskih odnosa označava početak 20. stoljeća, konkretnije godina 1903., što su povezali s dolaskom Milana Marjanovića za glavnog urednika lista, ali i novom političkom platformom. Nova predodžba Srba na stranicama lista isticana je kao nužna potreba hrvatske strane čiji vrhunac predstavlja 1905. godina, kad je osnovana Hrvatsko-srpska koalicija. Tada se politički razmišlja (piše) o Hrvatima i Srbima u širem slavenskom/južnoslavenskom kontekstu što će kulminirati „mitskom slikom Srbije“ 1913. i 1914. godine na stranicama lista.

Ključne riječi: *Crvena Hrvatska*, Frano Supilo, Dubrovnik, ideologija jugoslavenstva, hrvatski identitet.

UVOD

U djelovanju Stranke prava od samog početka u političkom programu značajno mjesto ima politika prema Srbima. Za razliku od početne suradnje narodnjaka nakon obnovljenog parlamentarizma, pravaši osim borbe protiv Mađara ističu i borbu protiv Austrije i Srba. Ta se fronta međutim u frakcijskim borbama na kraju devetnaestog stoljeća mijenja. Jedan dio pravaša okreće se rješenju hrvatskog pitanja u trijalističkim razmišljanjima, a drugi dio okreće se slavenskim, odnosno južnoslavenskim povezivanjima i vidi rješenje hrvatskog pitanja izvan Austro-Ugarske Monarhije. U radu će se istaknuti bitne značajke politike dubrovačkih pravaša, ali i kroz priloge političke i književne naravi koji su objavljavani u *Crvenoj Hrvatskoj* potvrditi zaokret jednog dijela pravaša koji su u Dubrovniku prihvatili „kursašku“ politiku te se okrenuli suradnji

sa Srbima. Mijene te politike od žestoke borbe protiv Srba do suradnje i povezivanja transparentno se zrcale na stranicama lista, iz kojeg nakon 1905. odlaze „čisti“ pravaši te pokreću *Pravu Crvenu Hrvatsku*.

Odnos Hrvata i Srba iščitavan u *Crvenoj Hrvatskoj* možemo sagledati kroz dvije ključne faze njezina izlaženja. Prva bi predstavljala razdoblje od pokretanja 1891. do pobjede pravaša na općinskim izborima u Dubrovniku 1899. godine. Razdoblje je značajno i zbog činjenice kako je glavni polemičar lista, ujedno i pokretač i glavni urednik, bio Frano Supilo koji upravo 1899. napušta Dubrovnik i odlazi za urednika *Novog lista* u Rijeku. Specifika naznačenog razdoblja je i žestok antagonizam prema Srbima koji su 1890. zajedno s autonomašima osvojili vlast u dubrovačkoj općini. Prezentirane opservacije o srpskom narodu bile su potpirene nastojanjima da se općinska vlast vrati u hrvatske ruke.

Drugo razdoblje odnosa prema Srbima označava početak 20. stoljeća. Na stranicama *Crvene Hrvatske* određen suradnički odnos sa Srbima definira se 1903. godine, konkretnije od broja 14, što povezujemo s dolaskom Milana Marjanovića za glavnog urednika lista koji je zasigurno zastupao drugačije političke stavove, a njegov kasniji angažman to potvrđuje: „Svaka ideologija, pa tako i ideologija *nacionalističke omladine* utemeljena je na elementima pomoću kojih nastoji ostvariti svoj cilj.“ Na prvom mjestu trebalo je stvoriti – *narod*. Teorijsku razradu ideje o jednom – srpskohrvatskom – zajedničkom narodu – *narodu koji nastaje* – na sebe je preuzeo Milan Marjanović. Svoje misli on je temeljito razrađivao tijekom 1913. godine u člancima najprije objavljivanim u SKG-u, a potom tiskanima u knjižici u Rijeci. Čini se da je ulogu ideologa Marjanović dobio u Beogradu, gdje se bio skrasio nakon izгона od devet godina jer je bio proglašen sukrivcem za atentat na bana Cuvaja.¹ Općenito razdoblje od početka stoljeća obilježilo je neimanje stalnog urednika, što se odražavalo na stranicama lista. U početku novo viđenje Srba bilo je brižljivo propitivano te se novonastali odnos isticao kao nužna potreba hrvatske strane, koji je kulminirao 1905. godine, odnosno u 15. godini izlaženja lista, što ima svoju utemeljenost u stvarnim povijesnim zbivanjima. Međutim, već se tada nazire potkategorija drugog razdoblja u kojoj govorimo o Hrvatima i Srbima u kontekstu širih balkanskih integracija, koja će kulminirati balkanskim ratovima praćenima na stranicama lista 1913. i 1914. godine.

¹ Usp. Ivan J. Bošković, *Orjuna: ideologija i književnost*, Zagreb, 2006., 24.

Djelovanje Srpske stranke i pravaša koji nisu u Dalmaciji konstituirani kao stranka² posljedica je oportunitizma Narodne stranke koja je nakon sjajnog djelovanja iz šezdesetih gubila pozicije. Dvije spomenute političke ideje (Srpskoj su se stranci u međuvremenu pridružili autonomaši) vodit će žestoku borbu za prevlast u Dalmaciji, a posebno je ta borba naglašena u Dubrovniku koji je imao svoje specifičnosti jer se u međuvremenu javio i pokret Srba-katolika.³ Nova stranka (srpska) osnivala je u svrhu propagiranja svojih ideja listove, a prvi je bio *Srpski list*, kasnije *Srpski glas* u Zadru. U Dubrovniku su pristaše Srpske stranke u osamdesetim godinama pokrenuli nekoliko listova: *Guštericu*, *Glas dubrovački* i *Radnik*. Ti su listovi, premda kratkog vijeka, učinili mnogo na propagandi srpske ideje u Dubrovniku i na širem dubrovačkom području.⁴ Agitiranje za srpsku političku misao te zajednički nastup Srba i autonomaša na izborima za Dubrovačku općinu 1890. rezultirao je pobjedom. Poraz na općinskim izborima potakao je novu opoziciju u dubrovačkom političkom životu da pokuša izdavanjem lista, zagovarajući hrvatsku misao, izboriti uvjete za politički oporavak.

Hrvatska se politika u Dubrovniku od devedesetih godina posve mijenja. Naime, slabost hrvatskih stranaka (jer su izgubljeni izbori za dubrovačku općinu 1890.) dovela je do povlačenja u opozicijske klupe jer su u općinu zasjeli autonomaši i Srbi. Odmah nakon gubitka izbora u Dubrovniku se organiziraju pravaši te se pokreće *Crvena Hrvatska* koja je trebala biti glasilo hrvatske politike u Dubrovniku. Upravo je *Crvena Hrvatska* pokrenula oštru borbu da se uprava dubrovačke općine

² „Nakon dugih i temeljitih priprema, u čemu su prednjačili članovi Hrvatskoga kluba, do ujedinjenja Prodanove, Trumbić-Supilove i Biankinijeve pravaške skupine i osnutka jedinstvene dalmatinske Stranke prava dolazi na osnivačkoj konferenciji, održanoj u Zadru 22. kolovoza 1894. Na tom skupu ujedinjenja dalmatinskih pravaša usvojena je Privremena Uredba rada Stranke prava u Dalmaciji i prihvaćen novi program banovinskih pravaša. To je bio prvi zajednički službeno napisani i objavljeni okvirnaško-dualističko-trijalistički pravaški politički program, koji je ostao na snazi sve do raspada Habsburške Monarhije 1918., a najčešće je u praksi shvaćan i tumačen u trijalističkom smislu.“ Usp. Marjan DIKLIĆ, *Dalmacija u XIX. stoljeću (1797.- 1918./20.)*, Zadar, 2010., 169.

³ Posebnost dubrovačke politike jest u tome što se radilo o Srbima-katolicima. Usp. Stjepan ČOSTIĆ, Nacionalne ideologije u Dubrovniku u Supilovo doba, *Dubrovnik*, br. 4, Dubrovnik, 2001., 21 – 31. Također o navedenom političkom „fenomenu“ usp. Ivo BANAC, Vjersko ‘pravilo’ i dubrovačka iznimka: Geneza dubrovačkog kruga ‘Srba katolika’, *Dubrovnik*, br. 1-2, Dubrovnik, 1990., 179 – 210; Vlaho BENKOVIĆ, Dubrovački Srbi-katolici i ‘novi kurs’ u hrvatskoj politici 1903.-1905., *Dubrovnik*, br. 1-2, Dubrovnik, 1990., 211 – 232; Trpimir MACAN, O pristupu srpskokatoličkom fenomenu, *Dubrovnik*, br. 1-2, Dubrovnik, 1990., 232 – 246.

⁴ Također treba istaknuti djelovanje časopisa *Slovinac* u Dubrovniku koji je bio odgovor na raspad političkog jedinstva Hrvata i Srba u Dalmaciji. Pokrenut je 1878. godine od nekolicine narodnjaka koji kasnije postaju glavni zagovaratelji „srbokatolicizma“. Njegov pokretač bio je Luko Zore, među glavnim političkim akterima kojemu je okrenuta polemička oštrica *Crvene Hrvatske*. Ipak, najvažnije političko glasilo Srba katolika i Srpske stranke u Dubrovniku bio je list *Dubrovnik* (1892. – 1914.).

vрати u hrvatske ruke. Već u prvom broju u uvodu Supilo ističe borbu za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja: „Glavna zadaća ‘Crvene Hrvatske’ jest zagovarati hrvatsku državnu misao, braniti ime, svetinje Hrvatske u onim krajevima gdje se nekako pod vlastitim kraljem sterala ‘Crvena Hrvatska to biva u svim onim južnim hrvatskim stranama, Hercegovini s primorjem, Dubrovniku i Boki Kotorskoj,’ koja no je, kako je nazivlje Kačić, Dika od Hrvata i junačko srce od junaka.“⁵

Ovdje se već osjeća jedna karakteristika stila iznošenja političkih ideja i pogleda koja će se provlačiti kroz cijelo vrijeme djelovanja lista; u političkim se člancima uvijek citiraju stihovi iz domoljubnih pjesama hrvatskih pjesnika. U svojem *Programu* ponudili su još jedan cilj kojemu treba težiti, a za koji su narodnjaci bili neodlučni i nisu se željeli izjasniti u godinama svoje krize. Ujedinjenje Dalmacije i svih hrvatskih zemalja na temelju hrvatskog državnog prava imperativ je dalmatinskih pravaša: „Pri ovoj obrani i zagovaranju ‘Crvenoj Hrvatskoj’ lebdi pred očima jedan cilj, velika jedna rodoljubna misao, misao bez koje Hrvat prestaje biti Hrvat, a ta misao jest. Ujedinjenje! Da, ujedinjenje svih hrvatskih zemalja na temelju narodnog i državnog hrvatskog prava; i u prvom redu sjedinjenje Dalmacije s materom zemljom Hrvatskom: ‘Kad smo jednog oca sini/I jednu nam majku daj;/Bože živi i sjedini/Jednog roda troji kraj!’ Da ova molitva slavnog Prerada jest vršak političkih aspiracija ‘Crvene Hrvatske.’“⁶

Uz politički program, od koga je neodvojiva i borba protiv „srpskog ekskluzivizma“, uredništvo je zauzelo stav prema sredini u kojoj se list pojavio. Bili su svjesni da list treba uvažavati bogato književno i kulturno-povijesno nasljeđe dubrovačke sredine. Takav stav zadržala su sva kasnija uredništva uvrštavajući velik broj članaka o dubrovačkoj povijesti, a književni prilozi obrađuju i teme bliske i dalje dubrovačke povijesti i dubrovačke sadašnjosti. Suradnici lista proučavaju pisce starije dubrovačke književnosti, a svoju političku borbu list hoće voditi skladno.⁷ „Pobijajući taj srpski ekskluzivizam, i uopće u svome radu, ‘Crvena Hrvatska’ biće skladna, jer kad bi bila neskladna, skladni Dubrovnik

⁵ Program, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 7. 2. 1891.

⁶ Program, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 7. 2. 1891.

⁷ O pojmu „skladan“ Albert Haler u knjizi *Novija dubrovačka književnost* (u tekstu o Ivanu Stojanoviću) piše uglavnom citirajući samog Stojanovića: „Ovaj klasicizam prozeo je Stojanoviću cio život dubrovački, pa i samo dubrovačko narječje. On navodi dvije riječi dubrovačkog nasljeđa: ‘skladan’ i ‘čutjeti’ (ljubiti), koji je plod dubrovačkog klasicizma. Osobito riječ ‘skladan’, to jest ‘čovjek uljudan, pitom, moralan u svom ponašanju’ za Stojanovića je ‘riječ veoma filozofska.’ (...) Klasični duh, koji je vladao u književnosti, prešao je i u svakidašnji život, i ‘klasičnu ljepotu obćeg ponašanja’. Ova se ljepota sastojala u skladnosti s moralom, s vjerom i filozofijom; ali tako, da ‘nijedno ne bude ni više ni manje od drugoga, nego u pravom i podpunom skladu.’“ Albert HALER, *Novija dubrovačka književnost*, Zagreb, 1944., 168 – 169.

u kome izlazi mogao bi joj s razlogom što zamjerit.“⁸ Vrijeme karakterizira i niz „žučnih nacionalnih polemika i sukoba koji su se uz znatne intelektualne i političke napore vodili u tisku dulje od dva desetljeća, sudjelovao je uski krug obrazovane građanske elite“.⁹

POČETNO RAZDOBLJE I ODNOS PREMA SRBIMA DO 1899.

Već u uvodnom Supilovu tekstu „Kakvi su?“ 1892. ističe se naličje srpske politike u Dubrovniku, koja je potpomognuta velikosrpskim manifestacijama, a koje, ističe Supilo, dolaze od proglasa utemeljenja Srpske književne zadruge, koja nije započela na pravi način. Kako ističe Supilo, na početku se kite imenima hrvatskih književnika kao srpskim: „Eto ih na! Izdavače se, kažu oni, svi znatniji spisi srpske književnosti, a dolje nabrajaju srpske pisce spisa srpske književnosti. Evo ih megju ranijih: „Kačić, Gundulić, koga je odnjihao srpski Dubrovnik, Palmotić, Gjorgjić, Bunić, Zlatarić, Ranjina, Reljković“ itd. A noviji naravno da su na prvom mjestu. Tu nalazimo: „Stanka Vraza, Tomazea (ne znamo kako njega: ili na temelju srpsko-talijanaške koalicije u Dalmaciji, ili zato što je u prvim svojim spisima učio Hrvate da ljube svoje?), Preradovića, Šenou, Jukića.“ To će sve izdavati „Srpska Književna Zadruga“ kao spise „srpske književnosti“.¹⁰ Ovdje se potvrđuje koliko je srpski program u Dubrovniku imao potporu velikosrpske politike u samoj Srbiji tih godina. Strategija napredovanja prema zapadu obuhvaćala je podršku Srbima u Dalmaciji, osobito Dubrovniku.

S druge strane, strategija Srba u Dubrovniku devedesetih godina uključivala je podršku srpskih kulturnih društava iz same Srbije, što rječito govori ova Supilova polemika s pisanjima srpskog tiska i s djelovanjem srpskih kulturnih društava koja su posizala i prisizala u hrvatsko književno i kulturno nasljeđe. U ovom Supilovu tekstu najzornije se očituju aspekti srpskog političkog programa tog doba i tadašnji odnosi Hrvata i Srba u Dubrovniku.¹¹ U nastojanju da se

⁸ Program, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 7. 2. 1891.

⁹ S. ČOŠIĆ, Nacionalne ideologije u Dubrovniku, 29.

¹⁰ Kakvi su?, *Crvena Hrvatska*, br. 18, 4. 7. 1892.

¹¹ „Supilo tretira domaće protivnike ujedinjenja, talijanaše i Srbe, kao „djecu“ vanjskih neprijatelja Hrvata. Talijanaši su protiv ujedinjenja, jer mrze Hrvate i hrvatski jezik, a boje se da bi u Hrvatskoj bio ugrožen talijanski jezik i propale nade u priključenje Dalmacije Italiji (...) Drugačije je s dalmatinskim Srbima koji su negda bili za ujedinjenje, ali su sada zaslijepljeni mržnjom na Hrvate i misle da bi ih Hrvati uništili ako bi se Dalmacija ujedinila s Hrvatskom, iako nema sumnje da bi uživali iste povlastice što ih uživaju Srbi u banovinskoj Hrvatskoj.“ Dragovan ŠEPIĆ, Političke koncepcije Frana Supila, u: Frano Supilo, *Politički spisi*, Zagreb, 1970., 14.

razračuna s aktualnom srpskom politikom u Dubrovniku, brojni su članci u kojima se polemizira s dubrovačkim Srbima, pa tako u oštrom uvodniku koji je odgovor na pisanje glasila Srba, lista *Dubrovnik*, u br. 41-42 *Crvene Hrvatske* od 22. listopada 1892. razotkriva se srpsko ometanje sjedinjenja svih Hrvatskih zemalja, koje je ujedno i glavni cilj dalmatinskih pravaša. Upravo analiziraju tu lokalnu provincijalnu ulogu srpske politike koja se zalaže za *status quo* umjesto da šire gledaju na hrvatski interes, pa i svoj: „Dubrovački “Srbi“ ne vode brigu kako bi se postiglo političko jedinstvo našeg naroda bilo sa središtem u Zagrebu i Biogradu. Njihov se politički rad svagja samo na to, braniti od hrvatskih otimača svoju (!?) dubrovačku općinu i širiti po Dubrovniku i okolici prazno i golo ime srpsko s mržnjom na Hrvate. Evo u čem se sastoji politika naših svjesnih srpskih glava. To je, kako je ovdje i prije bilo istaknuto, uska nekakva lokalna ili najviše provincijalna politika bez ikakvih viših ideala. Koliko li je, od toga uzvišeniji naš program, koji teži za političkim jedinstvom i nezavisnošću trojednice i ostalih hrvatskih zemalja u monarkiji u okviru iste.“¹² Razmimoilaženje i sljepoća politike je, kako ističe Supilo, da Srbi tvrde kako tu žive dva naroda te da bi se stoga država trebala zvati srpsko-hrvatska. Polemika ide i prema zalaganju Srba prema narodnom pravu te odbacivanju državnog prava, što pravaši ne prihvaćaju. S druge strane i unatoč polemici koja se vodi sa Srbima, Supilovo shvaćanje odnosa Srba i Hrvata vidi se možda najviše iz sljedeće misli: „Vidite dakle da je ludorija protivi se sjedinjenju u ime narodnoga prava. To bi mogao kakav tugji narod koji bi živio megju nama razsijan, a ne Srbi koji su s nama Hrvatima, kako rekosmo jedan te isti narod.“¹³

U ovom razdoblju možda je najkarakterističnija 1893. godina. Naime, to je bila treća godina kako su dubrovački pravaši nastojali vratiti dubrovačku općinu u svoje ruke, ali ujedno i godina kada se otkrivao Gundulićev spomenik u Dubrovniku. U nizu se članaka prati srpska politika i djelovanje srpskih političara u Dalmaciji, tako se u članku „Srpska fukara“ prati manifestacija sile kada se u Kninu otvarao Muzej hrvatskih spomenika. Supilu je to bio samo povod da bi progovorio o srpskom pitanju u Dalmaciji, osobito Kninu. Ističe kako je Knin hrvatski grad u kojemu su stolovali hrvatski kraljevi i posljednji kralj hrvatski, zatim da su svi oni koji su se rodili u Kninu ili njegovoj okolici Hrvati „po plemenu, jeziku i nošnji“,¹⁴ a da „Kninski seljaci i dan danas nose crven-kape i dan danas zovu svoj jezik hrvatski“.¹⁵ Međutim, po Supilu, stanje u Kninu zavisi od

¹² A zašto ne k Zagrebu?, *Crvena Hrvatska*, br. 41-42, 22. 10. 1892.

¹³ A zašto ne k Zagrebu?, *Crvena Hrvatska*, br. 41-42, 22. 10. 1892.

¹⁴ Srpska fukara, *Crvena Hrvatska*, br. 35, 2. 9. 1893.

¹⁵ Srpska fukara, *Crvena Hrvatska*, br. 35, 2. 9. 1893.

pretežno većinskog pravoslavnog elementa. Ističe kako pravoslavci u Kninu nisu starosjedioci, već su doselili iz Turske Hrvatske. No on dijeli ruralni dio (seljake) koji se drži hrvatske tradicije od onog gradskog dijela stanovništva koje se osjeća Srbima: „Ovi kninski pravoslavni seljaci nose hrvatske crvenkape, zovu se Hrvatima i govore hrvatski. Srbi su samo kninska pravoslavna ‘inteligencija’ koja se sastoji iz kojekakvih trgovaca i posjednika, a Srbi su samo zato što su srpske vjere. (...) I ovi nijesu sami do toga došli, jer su prije bili Hrvati, već su ih posrbili njihovi popovi i kalugjeri u društvu s jednim raspopicom iz Zadra, koji žive od zloće i razdora. Posrbljeni, vode za sobom ostalo pučanstvo koje je s njima iste vjere i tako je Knin srpski.“¹⁶ Supilo se također osvrće na provokacije tamošnjih Srba (postavljali su barikade i donijeli toljage) koji su ometali znanstvenike i uglednike koji su došli na otvorenje muzeja i upravo u tom primitivizmu vidi razliku između Hrvata i Srba: „Mi podižemo zavode, društva, akademije, muzeje, mi sakupljamo za narodne domove, mi se dičimo s Račkijem, Strosmajerima, Starčevićima, i sa onom silnom četom odličnjaka što s njima rade za narod. A vi? Vi brojkama dokazujete da vaši upravitelji prosvjetnih i crkvenih dobara – krađu, vi neznate nego Milane i Garašanine, Ružičiće, Georgije Brankoviće i vi nemate nego toljagare i čibukaše.“¹⁷

Još prije, na početku same godine, Supilo analizira prilike u Srbiji, odnosno pikanterije srpske dvorske politike, ali i tu se ne ustručava iznijeti razliku između Hrvata i Srba u smislu potencijala koje ima Srbija kao samostalna država, a koje ne koristi, već nazaduje, a Hrvati koji su u daleko težem političkom položaju napreduju. Kao glavni argument tome Supilo ističe kulturni identitet u Hrvata: „Jedna jedina riječ dovoljna je da odgovori na ovo pitanje: kultura; jest, kultura je ono što iz Hrvata čini napredan europski narod, što mu diže moral i čast. Kod naroda je kao i kod pojedinaca. Odmah se raspoznaje fini i izobraženi čovjek, ma bio i loše odjeven od surova i neukoga prostaka, ma ga obukli i u velikaške haljine. Istina je: dakle kulturni narod ne počinje ovakvih stvari, koje smo mi prisiljeni, da u češće iznašamo, neka se vidi ko su oni, koji kažu da nas nema.“¹⁸

S druge strane gradi se stereotip o Srbima, koji uzimaju ono što nije njihovo.¹⁹ Kulminacija netrpeljivosti Hrvata i Srba može se iščitati iz brojeva²⁰ koji su

¹⁶ Srpska fukara, *Crvena Hrvatska*, br. 35, 2. 9. 1893.

¹⁷ Srpska fukara, *Crvena Hrvatska*, br. 35, 2. 9. 1893.

¹⁸ Kako je onamo preko Drine?, *Crvena Hrvatska*, br. 4, 28. 1. 1893.

¹⁹ Zanimljiv je i Matoš u svojem putopisu *Oko Lobora*: „Oni smatraju često i Hrvatsku srpskom zemljom, dok mi Srbije ne smatramo zemljom hrvatskom.“ Usp. A. G. MATOŠ, *Poezija i proza*, Zagreb, 1981., 159.

²⁰ Dio koji se odnosi na književne tekstove koji su nastali u toj prigodi analizirat će se u drugom dijelu članka.

tiskani prije, tijekom i poslije svečane proslave otkrića Gundulićeva spomenika u Dubrovniku. Možda se to najbolje očituje u tekstu „Sloga i bratska ljubav“ gdje se nudi sloga Srbima uz uvjet da prihvate hrvatsko državno pravo. Supilo smatra da bi Srbi trebali surađivati s Hrvatima u cilju ujedinjenja i nezavisnosti: „Srbi bi morali raditi s nama za neodvisnost i ujedinjenje ovih zemalja na temelju hrvatskog državnog i narodnog prava, koje je za nas *conditio sine qua non*. Ovo kažemo čisto i bistro. Pod našim pravom i pod autonomijom hrvatskom i oni bi se lijepo mogli razvijati, jerbo, složan Srb i Hrvat, ne bi imali što jedan drugome otimati.“²¹ Prethodno Supilo ističe kako je uvjet za takvu suradnju da Srbi prekinu suradnju s hrvatskim narodnim neprijateljima koje Supilo ističe kao Talijane, Mađare i Nijemce. No za takvu suradnju gubi nadu, dakle suradnju sa Srbima otklanja zbog njihove politike, a to je prvenstveno što se protive ujedinjenju i zalažu se za autonomaštvo u Dalmaciji ili za *status quo* pozicije u kojoj se našla Dalmacija. To se najbolje osjeća u zaključku iz kojeg se iščitava žestoka politička borba između Hrvata i Srba u to doba: „Ali oni to ne razume. Vole lutati bez cilja, prkositi i gubiti se u pustim riječima. Što nam, dakle ostaje? Borba! Borba žestoka, pa neka se vodi na smrt ili na život. Mi koji znamo da bez sjedinjenja i samostalnosti utopićemo se ali ne u srpsko, ni magjarsko a još manje u talijansko, već u njemačko more, ne smijemo se za živo glavu toga odreći. Moramo se boriti sa svijem onijem koji nas priječe da izvedemo naše pravedne želje.“²² Koliko je značajna proslava otvaranja Gundulićeva spomenika bila za iskazivanje jedinstva hrvatske politike jer su u Dubrovnik došli mnogi ugledni banovinski političari, književnici i kulturni djelatnici, govori članak „Ko se je obručio“ u kojem se sumiraju rezultati te proslave: „Svršili smo opis Gundulićeve slave. Istaknusmo sve ono što je zaslužilo da se istakne; istaknusmo da je svetkovina bila u hrvatskom duhu. Pravo je bilo da to rečemo i mi smo u brojevima dokazali da je tako zbilja bilo. Zaludu se ko muči da ovu činjenicu zataji, jer eno i sama ‘Zastava’ viče: ‘Pakošću (ne pakošću nego narodnom svijješću) pomutiste nam lepo slavlje Gundulićevo...“²³

Značajno je i kako *Crvena Hrvatska* u tekstu „La grande nation“ satirično odgovara na pisanje kalendara *Srbobran* za 1894. godinu, tj. na megalomansko i velikosrpsko pisanje, pa tako i na račun Hrvata, ali i svih europskih, pa i azijskih i afričkih nacija. Naime, prvu srpsku državu pisac *Srbobrana* locira u daleku Indiju, pa i Afriku: „Dakle, i Afriku naseliše Srbi? Vjerojatno, jer sa svim da je narodno

²¹ Sloga i bratska ljubav, *Crvena Hrvatska*, br. 28, 15. 7. 1893.

²² Sloga i bratska ljubav, *Crvena Hrvatska*, br. 28, 15. 7. 1893.

²³ Ko je obručio?, *Crvena Hrvatska*, br. 28, 15. 7. 1893.

ime srpsko tamo iščeznulo, biće po svoj prilici još i danas vijerno sačuvan tip a osobito srpska ćud, po kojoj bi naši Srbi mogli poznati svoju afrikanu braću. (...) Druga seoba Srba trajala je piše, nekih hiljadu godina, a dovršila se petog stoljeća poslije Hrista. Tu se opet podijeliše Srbi (neslogo, neslogo, srpska rano!) i tako nastadoše od Srba nekakvi 'Hrvati' – Ovih, kaže pisac, ima na otocima u jadranskom moru. Kako su amo došli to se ne zna.²⁴

Vidjeli smo Supilov stav prema Srbima u razdoblju u kojem je on glavni polemičar u *Crvenoj Hrvatskoj* sa srpskim tiskom i tiskom Srba-katolika u Dubrovniku. On doživljava Srbe, kako ističu znanstvenici Stančić²⁵ i Ćosić, kao druge (druge naciju) i u tom smislu oni su za njega samo jedna referenca hrvatskog identiteta. „Srbi i u hrvatskim zemljama mogu biti 'politički Srbi', međutim područje Trojednice za njega je samo prostor hrvatske nacije-države, koja će se politički oduprijeti svakom obliku suparništva.“²⁶ Unatoč silnom trudu Srba-katolika da ugrade svoj identitet u dubrovački prostor, oni to nisu uspjeli jer je i veoma važno tradicionalno vjersko opredjeljenje bila prepreka koju nisu mogli prijeći²⁷ (između ostalog, prepreka je bila i to što je dubrovačko svećenstvo snažno zastupalo hrvatsku politiku u Dubrovniku). Jedna od manifestacija hrvatskog duha je i politika dr. Josipa Marčelića i njegova klera, na koju je reagirala i *Crvena Hrvatska* otvorenim pismom biskupu jer je biskup ne slažući se s kursaškom politikom lista prekinuo njegovo tiskanje u Dubrovačkoj hrvatskoj tiskari, gdje 1905. počinje izlaziti *Prava Crvena Hrvatska* kao glasilo „čistih“ pravaša. Svjedoči to i pismo dr. Josipu Marčeliću, biskupu dubrovačkom, 1905. godine. U pismu se kritizira politika svećenstva na čelu s biskupom Marčelićem.²⁸ Osobit Supilov žalac upravljen je i na djelovanje Srba i Srba-katolika u dubrovačkoj gimnaziji u članku „Srpska propaganda megju

²⁴ La grande nation, *Crvena Hrvatska*, br. 44, 4. 11. 1893.

²⁵ Nikša STANČIĆ, Srbi i srpsko-hrvatski odnosi u Dalmaciji u vrijeme narodnog preporoda 1860-1880, *Zadarska revija*, sv. 39, Zadar, 1990., 587 – 619.

²⁶ S. ĆOSIĆ, Nacionalne ideologije u Dubrovniku, 28.

²⁷ S. ĆOSIĆ, Nacionalne ideologije u Dubrovniku, 29.

²⁸ „Vi morate znati i znate, da u 'pravoj Crvenoj Hrvatskoj' od njenog početka sistematično i namišljeno šire se najodurnije laži, klevete, difamacije, denuncije na sve i svakoga, koji nekoj anonimnoj grupi čeljadi nije po volji, a to je gotovo sve što u Dubrovniku poštena i savjesna imade, ne isključivši ni same pojedine popove, te da se u toj difamatorskoj kampanji ne šteti ni sveta uspomena mrtvog oca, ni domaće ognjište, ni čovječja bolest, ni službeni čin, ni poštenje lično, ni poslovni ugled, ni sjedine boraca, kojima se narod ponosi, riječju ništa, što je čovjeku sveto, pa ni sama kršćanska nauka, a ni pojedini svećenici, već se sve to zlo smisljeno najogavnije napada i opada, tako da je 'Prava Crvena Hrvatska' pravi difamatorski libel u najgorem smislu riječi, bruka i sramota za ovaj nekada pitomi grad.“ Otvoreno pismo Presvijetlom Gospodinu Dru. Josipu Marčeliću, biskupu dubrovačkom, *Crvena Hrvatska*, br. 54, 7. 12.1906.

gimnazijalcima“, gdje Supilo ističe kako su lučonoše srpske misli u dubrovačkoj gimnaziji bili prof. Castrapelli i drugi: „On je srpsku propagandu širio otvoreno i bezobzirno koli megju učenicima, toli svud gdje je dolazio. Onda se posrblijvalo do šovinizma. Pisac ovih redaka, onda učenik, i danas se spominje, kako mu se je pokojnik rugao njegovu hrvatstvu, te se u prisutnosti takogjer pokojnog učitelja Vodanovića i živog ravnatelja g. Vicka Adamovića, u službenoj istrazi kao mjesni školski nadzornik s njime živo prepirao, da dubrovčani ne mogu biti Hrvati nego Srbi. Mlagja srpska omladina u gradu, njegovi su pitomci. Ma da ne svi, koji su onda izlazili iz gimnazije, misljeli su srpski.“²⁹ Srbokatolički pokret koji se širio tih godina u Dubrovniku, kako ističe Nikola Tolja, imao je svoje korijene i u činjenici da su mnogi ugledni Dubrovčani bili na značajnim pozicijama u Srbiji i Crnoj Gori tijekom devetnaestog stoljeća i pritom navodi imena Matije Bana, Ivana Džaje, Mede Pucića, Baltazara Bogišića, Luje Vojnovića i dr. Upravo „su oni, jamačno, izravno utjecali na širenje srpske nacionalne i političke ideje u rodnom gradu, bilo putem javne pisane riječi, bilo putem izravnih dodira s prijateljima i sugrađanima u vrijeme dok su boravili u rodnoj sredini. Poseban utjecaj širili su na dubrovačku mladež i inteligenciju.“³⁰

REFLEKSIJA POLITIČKIH ZBIVANJA OD 1900. GODINE NA STRANICAMA *CRVENE HRVATSKE*

Kao što smo spomenuli, 1899. dubrovačka se općina ponovno vraća u ruke združenih pravaša i narodnjaka, a Supilo odlazi u Rijeku kao urednik *Novog lista*. Politika tadašnjih pravaša okupljenih oko *Crvene Hrvatske* ostaje onakva kakvu je zacrtao Frano Supilo koji ostaje vlasnikom i izdavačem do 1901. godine. Nakon Supilova odlaska možda i najvećim nedostatkom lista bilo je neimanje stalnog urednika. Na uredničkom mjestu izmjenjuju se mnogi. Već smo spomenuli pokušaj „čistih“ pravaša da se odcjepe i stvore vlastite novine, što im se i ostvaruje 1905. godine kada se osniva *Prava Crvena Hrvatska*. Preokret u uređivačkoj politici, konkretnije u hrvatsko-srpskim odnosima, osjeća se u brojevima za 1903. godinu. Početkom navedene godine Antun Stražičić, tadašnji urednik splitskog *Jedinstva*, preuzima uređivačku palicu, međutim još tada ne nailazimo na značajnije političke pomake u radu lista. Do osjetne preobrazbe dolazi s 14. brojem kada Milan Marjanović preuzima uredničku palicu, što ćemo kasnije i potvrditi. Prije analize članaka naznačenog razdoblja svakako treba nešto reći o

²⁹ Srpska propaganda megju gimnazijalcima, *Crvena Hrvatska*, br. 22, 1. 6. 1985.

³⁰ Usp. Nikola TOLJA, *Dubrovački Srbi katolici. Istine i zablude*, Dubrovnik, 2011., 319.

novoj političkoj platformi koja je vidno napredovala u spomenutom razdoblju. Politička paradigma „novog kursa“ politiku nasljedovanu iz 19. stoljeća okreće u potpuno novom smjeru, njezina temeljna svrha bila je zajedničkim snagama, odnosno suradnjom Hrvata i Srba te uz potporu Mađara i Talijana, potpuno oslabiti Monarhiju. Kao krajnji cilj ta politička koncepcija ističe stvaranje samostalne jugoslavenske države, a kao najveći neprijatelj navodi se njemački „Drang“. Uzroke takvom zaokretu treba tražiti u novonastaloj krizi u austro-ugarskim odnosima koja se javlja početkom stoljeća, izazvanom ohrabrenim mađarskim dijelom koji sebe smatrao dovoljno snažnim da se suprotstavi Beču kao središtu Monarhije. Upravo te trzavice reflektirale su se i na politički život u hrvatskim zemljama te polučile akcijom protiv Khuenova režima 1903. godine. Zajednička akcija bila je usmjerena na rušenje temelja koji su „osiguravali interese dualističkih vrhova Monarhije, naime: odvajanja Dalmacije od Banovine i hrvatsko-srpskog sukoba“, a rezultirala je odlaskom Khuena Hedervarija, na čije mjesto dolazi ban Pejačević. Ono što je bitno naglasiti jest to da je pokret izazvao znatno važnije promjene koje su zahvatile i Dalmaciju te dolazi do jenjavanja hrvatsko-srpskih razmirica. Pokretači nove politike dalmatinski su pravaši, a nije slučajno da je politički preokret nastao upravo u Dalmaciji koja se tada nalazila u vrlo teškom gospodarskom stanju, stoga je otpor protiv Beča bio sve veći. Prvi koji je uputio poziv 1902. godine u Sabor i pozvao na suradnju Srpsku i Autonomašku stranku bio je Josip Smodlaka, istaknuti dalmatinski pravaš.

Nova politička platforma potvrđena je 1905. godine najprije Riječkom rezolucijom, a četrnaest dana kasnije i Zadarskom rezolucijom te kao vrhuncem suradnje Hrvatsko-srpskom koalicijom³¹ u Zagrebu. Potpisivanje Riječke rezolucije izazvalo je veliku zabrinutost u Beču, a Austrija je pokušavala različitim obećanjima o ekonomskom procvatu Dalmacije odvratiti Dalmatince od navedene politike, posebno od suradnje s Koalicijom u smjeru ujedinjenja Dalmacije s Banskom Hrvatskom u ugarskom dijelu Monarhije.

Još 1901. i 1902. godine na stranicama *Crvene Hrvatske* pronalazimo članke u kojima se sporazum sa Srbima smatrao nemogućim. U razdoblju od 1900. do 1903. središnja tema jest protuslovlje srpskom svojatanju Dubrovnika i Dalmacije te isticanje kako Hrvati traže sjedinjenje na temelju narodnog prava, a za čije je ostvarenje od temeljne važnosti državno pravo. Tako u 1902. godini nalazimo članak „Srpska propaganda među učenicima u Dubrovniku“

³¹ Navedena koalicija obuhvaćala je sljedeće stranke: Hrvatsku stranku prava, Hrvatsku naprednu stranku, Srpsku narodnu samostalnu stranku, Srpsku narodnu radikalnu stranku te privremeno i Socijaldemokratsku stranku. Koalicija je imala vrlo važnu ulogu u političkom životu Banske Hrvatske, međutim imala je i znatan utjecaj na razvoj u Dalmaciji i Istri.

koji je potpisan inicijalom R. (radi se o Frani A. Radovaniju), koji još jednom valorizira „posrbljivanje do šovinizma“ o kojemu je pisano u prvom razdoblju Supilova aktivnog sudjelovanja u *Crvenoj Hrvatskoj*, konkretno u spomenutom Supilovom članku objavljenom 1895. naslovljenom „Srpska propaganda među gimnazijalcima“. Radovani ponovno piše o srpskoj propagandi kojom šire: „srpstvo među našom djecom, u našim zavodima, a dubrovačku gimnaziju odabraše glavnom tačkom takovih političkih operacija.“³² Autor navodi situaciju iz 1895. kada je uslijedila reakcija hrvatske strane te je o tome pisano već u *Crvenoj Hrvatskoj*. Posljedice su bile premještanje u upravi i učiteljstvu te izgon učenika, smatrajući da je upravo tada propaganda nestala, no „mnogo opreznije, mnogo lukavije se je nastavilo ogavno djelo, dok se sada nije tako razmahala propaganda, da nam je, prevršujući svaku mjeru, otvorila oči i prisilila na ponovno pisanje naše djece radi“.³³ Dalje u članku autor analizira „ko posrbljiva i kako se to radi“, tako navodi individualna zbližavanja propagatora sa svojim žrtvama, raspravljanja o narodnosti za vrijeme šetnji koje kasnije prerastaju u udruživanja u većem broju, u sastanke, na kojima se pod izlikom zabava, bez većeg napora, prisvajaju djeca. Autor navodi mjesta na kojima se drže takvi sastanci. Međutim, u pozadini navedene srpske učeničke propagande autor vidi urednika *Dubrovnika* Antuna Fabrisa i Luku Zoru, urednika *Srđa*, koji su dolazili na spomenute sastanke. Autor navodi inicijale određenih gimnazijskih profesora koji sudjeluju u navedenoj prosrpskoj propagandi. Međutim, naznačena propaganda posjeduje još jednu vrlo bitnu kariku, kako navodi autor, radi se o tajnom književnom listu *Pomi* napisanom samo za učenike, koji na prvi pogled ima raznih „nevinih sastavaka i pjesmica“, iza kojih se kriju ozbiljnije stvari. Autor analizira neke brojeve i izvlači transparentne primjere. Navodi članak „Srpsko-dubrovački pisci“ u kojemu se dubrovačka književnost atribuirala kao srpska te kako Dubrovčanima nije slobodno biti „čistim, ovejanim Srbima“. Također navodi tumačenje izraza „slovinski“ koji je u listu tumačen kao srpski. U listu je objavljen i „famozni sastavak“ Vuka Karadžića „Srbi svi i svuda“. Spominje i članak „Srpstvo u Austriji“ iz kojega navodi sljedeći citat: „Svakako Srbi u Austriji zauzimaju između svih neoslobodjenih zemalja srpskijeh najvidnije mjesto“ te navodi kako bi se moglo „ozbiljnih komentara nadovezati“, da citat nije napisan u listu za djecu.

„Ali se svakako mora zabilježiti, da nijesu djeca oni koji uređuju list, te proračunanom lukavošću siju ovih i ovakvih ideja, koje djeca brzo usisaju.“³⁴

³² Srpska propaganda među učenicima u Dubrovniku, *Crvena Hrvatska*, br. 41, 11. 10. 1902.

³³ Srpska propaganda među učenicima u Dubrovniku, *Crvena Hrvatska*, br. 41, 11. 10. 1902.

³⁴ Srpska propaganda među učenicima u Dubrovniku, *Crvena Hrvatska*, br. 41, 11. 10. 1902.

Iste godine u uvodniku prvog broja još jedanput se revidira pokretanje *Crvene Hrvatske* kojoj je ovo dvanaesta godina izlaženja.

„Crvena Hrvatska nije stvorena od objesti i inada, nego od ljute potrebe, da u ovim izloženim južnim krajevima hrvatske domovine brani hrvatstvo.“³⁵ Uvodnik se osvrće na općinske izbore i „triumf hrvatske misli“, a politički protivnici „valjaju se u kaljuži raskvarenosti“. Također, veliku zaslugu u širenju hrvatske misli pripisuje upravo *Crvenoj Hrvatskoj* koja će i dalje „ražižati hrvatsku svijest i biti branikom hrvatskih pravica, proti hrvatskim dušmanima, ma kakogod se oni krstili“.³⁶

Također, u istoj godini u 39. broju u članku „Autonomija, kultura i narodnost“ autor analizira kako je uopće došlo do jačanja srpskog elementa u Dalmaciji. Navodi kako su na početku narodnog pokreta u Dalmaciji oni bili „prezreni element“ te su se smatrali u potpunosti inferiornom stranom u zemlji, a podigao ih je upravo hrvatski narodni pokret. Upravo Narodnoj su stranci autonomaši prigovarali prisutnost pravoslavnih u njihovim redovima. „Narodnoj stranci se je dogodilo, kao onomu, koji je u svojim njedrima ogrijao zmiju. Ona je pravoslavne rehabilitirala i podigla; a oni su je od zahvalnosti ujeli.“³⁷

Autor navodi kako su pravoslavci kao i katolici bili samo Hrvati, Srba je bilo malo, a i oni koji su se nazivali Srbima bili su privrženici hrvatskog državnog prava te u građanskim i državnim okvirima Hrvati. Autor navodi kako se o srpstvu počelo govoriti tek 1873. godine kada je osnovan *Zemljak*: „Ljubiša prihvatio prigodu da se digne kao zatočnik srpstva proti hrvatstvu. (...) Novoskovani Srbi uzeli nepoštenjaka pod svoje okrilje. To je bio zametak srpske stranke. Jest ti zameci se nalaze u člancima, koje je u „Zemljaku“ pisao Ljubiša.“³⁸

Svakako treba istaknuti kako je raskol u Narodnoj stranci i nastanak zemljaštva izazvan politikom petorice dalmatinskih zastupnika u Carevinskom vijeću, među kojima je bio i Ljubiša, a što se i ističe u članku: „Vlada je vidila užasni vjhor prouzročen od glasovanja petorice. Čitav se narod digao protiv njima (...). A ipak vlada je htjela narodnu stranku razdvojiti. Kako? Našla je orugje u Ljubiši, koji je poduzeo da stranku rascjepa pomoću srpstva.“³⁹

I u navedenoj godini stalno se dokazuje hrvatski identitet starih dubrovačkih pisaca, dubrovačkih pisara itd. Tekst simboličnog naziva „Naša Župa-srpska!?!“ koncipiran je kao odgovor na tekstove g. Adamovića u *Dubrovniku*. Autor se

³⁵ Uvodnik, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 4. 1. 1902.

³⁶ Uvodnik, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 4. 1. 1902.

³⁷ Autonomija, kultura i narodnost, *Crvena Hrvatska*, br. 39, 27. 9. 1902.

³⁸ Autonomija, kultura i narodnost, *Crvena Hrvatska*, br. 39, 27. 9. 1902.

³⁹ Autonomija, kultura i narodnost, *Crvena Hrvatska*, br. 39, 27. 9. 1902.

nadovezuje kako navodi na umišljeno povijesno srpstvo Zahumlja koje je glavna poluga za dokazivanje srpstva Župe dubrovačke: „Poznato je kako ‘braća Srbi’ dok hoće da slijepo vjeruju svakoj i dojednoj Porfirogenetovoj tvrdnji, jer misle da im je u prilog, zabacuju i omalovažavaju starinsku kroniku popa Dukljanina, najviše stoga što on spominje ‘Crvenu Hrvatsku’, u čijem području da su se nalazile među ostalim i županija Zahumlje i Travunija, koje Srbi za sebe svojataju.“⁴⁰ Dalje navodi kako pop Dukljanin nije mogao ime „Crvena Hrvatska“ iz prsta isisati te kako se Crvena Hrvatska nalazila na dalmatinskom jugu.

U navedenoj godini afirmativno se piše i o fuziji hrvatske opozicije okupljene oko časopisa *Obzor* i *Hrvatska*. Članak naslovljen „Fuzija“ govori o sporazumu Stranke prava i Neodvisne narodne stranke kojim je stvorena nova privremena stranka Hrvatska opozicija. Autor navodi kako će „zajednički sporazum“ uvećati moralnu snagu hrvatskog naroda te na kraju zaključuje: „...zajednički sporazum će donijeti mučenici Hrvatskoj ljubav među jednokrvnom braćom, jer, u tu svrhu, možemo parafrazirati riječi sv. Pavla: da imademo sva znanja i sva proročanstva i da govorimo jezike andjeoske i čovječanske, ali ako ljubavi nemamo, ne ćemo shvatiti hrvatsku ideju.“⁴¹ Treba istaknuti kako se Supilo i ranije zalagao i radovao izgledima za konačan sporazum opozicijskih stranaka u kojemu je vidio mogućnost šireg povezivanja. Upravo u takvim stranačkim organizacijama u kojima bi participirale sve opozicijske hrvatske političke stranke vidio je mogućnost rješavanja hrvatskog pitanja.

I početkom 1903. također se nastavlja polemiziranje sa, kako navode suradnici *Crvene Hrvatske*, „liberalnim“ *Dubrovníkom*, spominju se i napadaju ponovno Antun Fabris, urednik *Dubrovnika*, i Luko Zore. Analizira se postojanje srpskih listova u Dalmaciji i njihova uloga u društvu, a ponovno se tematizira i povijesno dokazivanje hrvatstva Dubrovnika i okolice. Već u uvodniku prvog broja, u sagledavanju 1902. godine, urednik spominje kao silno breme protekle godine: „...smjelost i preuzetnost nasijeh Srba, koji su se osmjelili i naripili na nas kako gladni orlovi na strvinu; od tole buna i nevolja.“⁴² U sedmom broju u članku „Dubrovnik i Dubrovčani“ nailazimo na cinične stereotipe o Srbima kao bahatim i lažnim pobjednicima, a u isto vrijeme i žrtvama nesretnih povijesnih okolnosti: „Slušajući naše Srbe, ovo je njihov grad: mi smo im ga oteli. Upravo, mi smo se dubrovački Hrvati od nekuda dosmucali ovamo, Bog sam zna odkle, skupili se i prikupili, pa smo istjerali Srbe sa srpske im djedovine.“ U istom članku na kraju

⁴⁰ Naša Župa-srpska!?, *Crvena Hrvatska*, br. 5, 1. 2. 1902.

⁴¹ Naša Župa-srpska!?, *Crvena Hrvatska*, br. 5, 1. 2. 1902.

⁴² Uvodnik, *Crvena Hrvatska*, br. 1, 3. 1. 1903.

navodi: „Ali jer su pravi Srbi, oni nijesu mogli pregorjeti poraz, da ga ne ovjenčaju slavom; ni na Kosovu nijesu Srbi podlegli, junaštvu, nego su našli Brankovića: i na Slivnici bili su oni jači, ali im je falilo municije, tako i u Dubrovniku oni su i onda bili naj jači, jer su svi Dubrovčani Srbi, ali je Hrvate pomogla vlada i tako smo ih mi Hrvati istjerali sa srpske im djedovine...“⁴³

Novo odnose Hrvata i Srba na stranicama *Crvene Hrvatske* nagovješćuje tek 14. broj 1903. godine, što povezujemo s novim urednikom Milanom Marjanovićem⁴⁴ koji je, kako smo i napomenuli, drukčiji u svojim političkim stajalištima i kasnije propagator jugoslavenstva: „Unatoč politici *novog kursa* i znatnom približavanju hrvatskih i srpskih elita, Marjanoviću je bilo poznato nepovjerenja – nekad više, nekad manje izraženo – koje je priječilo pravi dijalog o temeljnim pitanjima jugoslavenske budućnosti. Upravo je zato, po njemu, bilo potrebno senzibilizirati i hrvatsku i srpsku javnost, osvjetliti razlike između dvaju naroda i pokazati kako nepovjerenje i razlike u gledanjima nisu takve da se ne bi mogle izbjeći.“⁴⁵ Antagonizam se želi ublažiti činjenicom da Hrvati i Srbi imaju zajednički cilj, odnosno da se trebaju oduprijeti rastućim nacionalizmima (talijanskom, njemačkom). Tako u 16. broju u članku „Srbima oko ‘Dubrovnika’“ nalazimo otvoren poziv Srbima da kažu što žele i iznesu konkretne prijedloge „jer je zaista ovaj rat izmegju nas u opće štetan, a koristan samo jednom i jedinom protivniku sviju Slavena“.⁴⁶ Dalje navodi kako se nikad ni jednom Srbinu nije branilo da se naziva Srbinom i iznosi činjenicu sasvim slobodne aktivnosti Srpske stranke u Dalmaciji. Jedino radi čega Srbi ratuju protiv Hrvata jest srpska ideja kojom zahtijevaju da je Hrvatska i Slavonija prihvate i upravo tu, kako navodi autor, prestaje sve. Navodi kako za sve što se bore Hrvati na koncu će uživati i Srbi te poentira: „Da su Srbi oko ‘Dubrovnika’ onaki Slaveni kakovim se prikazuju, oni bi i zatvorenih očiju pružili ruku Hrvatima radi gornjih točaka.“ Da je politička klima u potpunosti okrenuta suradnji Hrvata i Srba i borbi protiv zajedničkog neprijatelja svjedoči i članak „Na čemu smo?“, objavljen u 27. broju, gdje autor pozdravlja „magjarske šovinističke intemperance“ jer su prouzročile veliku stečevinu, a ta je „zbliženje jednokrvne braće Srba i Hrvata“.⁴⁷

⁴³ Dubrovnik i Dubrovčani, *Crvena Hrvatska*, br. 7, 14. 2. 1903.

⁴⁴ „Supilo je svojim koncepcijama utirao put preorijentaciji hrvatske politike (...) Prvi uspjesi u tom pravcu postignuti su u Dalmaciji (...), a kad je potkraj 1903. urednikom *Crvene Hrvatske* postao jedan od omladinskih prvaka Milan Marjanović, bivši Supilov list postaje odlučnim pobornikom sporazuma sa Srbima i Talijanima u borbi protiv „Dranga“. Usp. D. ŠEPIĆ, *Političke koncepcije Frana Supila*, 29.

⁴⁵ Usp. I. J. BOŠKOVIĆ, *Orjuna: ideologija i književnost*, 25.

⁴⁶ Srbima oko ‘Dubrovnika’, *Crvena Hrvatska*, br. 16, 18. 4. 1903.

⁴⁷ Na čemu smo?, *Crvena Hrvatska*, br. 27, 4. 7. 1903.

U istom zajedničkom duhu objavljuju se članci tijekom cijele godine, tako u broju 37. u članku „Narodno jedinstvo Hrvata i Srba i program srpske stranke na Primorju“ na samom početku navodi se kako Hrvati sa Srbima sačinjavaju jedan narod, što su, kako autor kaže, potvrdili najpoznatiji povjesničari i jezikoslovci, ali i političari. Navodi kako je uzrok dosadašnjem hrvatsko-srpskom sporu isključivo u politici te da bi on zasigurno prestao kada bi Srbi pristali na sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom te se nazivali kako hoće. No ponovno se kritizira politizacija zajedništva te se strjelica sumnje usmjerava prema programu Srpske stranke u Primorju koji je kako se navodi: „... srpski program, stvoren od Srba na primorju, da bude služiti kao pravilo srpskoj narodnoj stranci. Kao takav on polazi sa stanovišta srpskog narodnog jedinstva na osnovu narodnog načela, koje pak jedinstvo imalo bi se postići opet na osnovu podijeljenja sfera u interesu srpskog elementa, isključujući Hrvate iz balkanskog pitanja i protiveći se sjedinjenju Dalmacije s Hrvatskom iz političkih razloga...“⁴⁸ Navedeni članak proteže se kroz nekoliko brojeva, kao temeljna težnja Hrvata navodi se sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom što bi Srbi trebali poduprijeti jer su „megju Slavenima Monarhije Hrvati Srbima najbliži, oni su im braća“. Autor na kraju navodi kako je velika greška Hrvata što su se nadali pomoći od onog od kojeg su „dočekali najsvečaniji tuš po naivnoj glavi“.⁴⁹ U broju 44. objavljuje se članak „Na odgovor“ koji navodi kako se u zadnjem broju *Dubrovnika* objavio odgovor na navedene članke o postizanju dogovora između Hrvata i Srba. Ističe se kako Hrvati nikad nisu bili ekskluzivisti te je srpski ekskluzivizam izazvao hrvatski. Upravo je od Hrvata potekla ilirska i jugoslavenska ideja. „Hrvati su bili pravni, da za narodnu slogu i jedinstvo žrtvuju čak i svoju plemensku osebnost i ime“⁵⁰ za razliku od Srba koji su uvijek ostali Srbi, a Hrvatima predbacuju slabost i nesposobnost da budu narod. Da se ublažio jak antagonizam potvrđuju i brojevi objavljeni u ključnoj 1905. godini gdje nailazimo na reviziju političkih zbivanja u drugoj polovici 19. stoljeća te ulogu pravaša u navedenom razdoblju. Razmatra se fuzija Narodne stranke i Stranke prava te se negativno ocjenjuje rad „čistih“, kako navodi autor, koje je upravo Frank koji se uvukao u milost pok. Starčevića unazadio, a cijelo se pravaštvo „...štroपोštalo sa svoje visine u blato političkih intriga jednog Franka...“⁵¹

⁴⁸ Narodno jedinstvo Hrvata i Srba i program srpske stranke na Primorju, *Crvena Hrvatska*, br. 37, 12. 9. 1903.

⁴⁹ Narodno jedinstvo Hrvata i Srba i program srpske stranke na Primorju, *Crvena Hrvatska*, br. 39, 26. 9. 1903.

⁵⁰ Na odgovor, *Crvena Hrvatska*, br. 44, 31. 10. 1903.

⁵¹ Uvodnik, *Dubrovnik* 14. ožujka 1905, *Crvena Hrvatska*, br. 11, 16. 3. 1905.

Autor afirmativno ocjenjuje program fuzije stranaka jer bi upravo ta nova dalmatinska hrvatska stranka mogla pozitivno utjecati na ostale hrvatske zemlje, osobito na odnos prema Srbima jer se u programu navodi jezični i teritorijalni kontinuitet hrvatskog i srpskog naroda.

U prilog novim odnosima sa Srbima u *Crvenoj Hrvatskoj* je i članak „Tobožnja ‘slavosrbština’ u Kotoru. Odgovor ‘Hrvatskoj kruni’“ koji je odgovor na prozivanje *Krune*, glavnog urednika Šegvića, u svezi sporazuma sa Srbima u Boki kotorskoj. Kao odgovor autor navodi „stotinu drugih razloga“ koji nalažu bokeljskim, ali i kotorskim Hrvatima da žive u slozi sa Srbima. Autor u članku atribuirao Srbe kao „našu braću“ kojih je u Boki dvije trećine te se pita kako ih je tamo moguće ignorirati uz tolika srpska društva.

U sljedećem, 12. broju zanimljiva je kritika klerikalnih krugova na račun nove političke orijentacije lista. Tako Pero Čingrija, vođa Hrvatske stranke u Dubrovniku, upućuje uredništvu *Crvene Hrvatske* pisma koje je dubrovačko svećenstvo uputilo njemu, a odnose se na negativan tretman klerikalnih hrvatskih krugova na stranicama *Crvene Hrvatske*, koji je uslijedio za vrijeme urednikovanja Milana Marjanovića, ali i kasnije. Također navode i potpuni politički preokret lista. U svom odgovoru Čingrija kao politički preokret navodi odnos sa Srbima, koji smatra političkom nuždom koja se morala dogoditi želimo li se oprijeti zajedničkim protivnicima kojima politički preokret koji je nastao ne odgovara. Isto tako kritizira klerikalnu struju koja ne bi smjela imati povlašteni položaj iako se želi baviti politikom, biti spremna na kritiku. Također smatra da je ispreplitanje vjere i politike pogubno za vjeru. Te na kraju zaključuje: „Jednako mislim da nad narodnim političkim interesima, kako ne smijemo priznati prednost onih Beča i Pešte, tako ne smijemo ni onih Rima; a svakomu je pak poznato da i u ovaj čas rimska kurija ne vodi politiku nama Slavenima prijaznu.“⁵² U sljedećem broju također se nastavljaju negativna pisanja o kleru i klerikalizmu te se analizira koji i kakav položaj oni žele u hrvatskom društvu. Najviše im se zamjera njihova potreba za povlaštenim položajem u društvu. Napada se *Prava Crvena Hrvatska*. U uvodniku broja 14. urednik (Ivo DeGiulli) navodi kako je klerikalni pokret sva svoja nastojanja usmjerio baš na Dubrovnik jer se upravo tu, kako autor navodi, valjalo nešto omesti, pa nauštrb i hrvatstva. A radi se upravo o općinskim izborima na koje bi morali Srbi i Hrvati ići složno i tako završiti sa strančarenjem, a i osigurati manjinama zastupništvo u općinskom vijeću. Kao uzrok navedene suradnje Hrvata i Srba navodi činjenicu kako je kod jednih i drugih u shvaćanju političkih prilika prevladao novi duh te ne žele žrtvovati svoje narodne interese za ljubav drugima i upravo tada je prestala napetost među

⁵² Primamo i rado priopćujemo, *Crvena Hrvatska*, br. 12, 23. 3. 1905.

njima. U članku „Faktor razdora“ analizira se što je dovelo do razdora Hrvata i Srba. Prema autoru, u Dubrovniku se trebala stvoriti jaka hrvatska skupina koja je trebala čuvati hrvatsku političku misao. Ta skupina temeljila se ili na hrvatskom državnom pravu ili na narodnom načelu, što je u konačnici svejedno jer je isto za položaj Hrvatske u Monarhiji. „Razlika može biti samo u tomu, što je hrvatsko državno pravo ekskluzivističko, a narodno načelo može oko sebe okupiti složne Hrvate i Srbe.“⁵³ U *Crvenoj Hrvatskoj* objavljen je i Program nove Hrvatske stranke, koja je nastala fuzijom matice dalmatinske Stranke prava i stare Narodne hrvatske stranke 27. travnja 1905., u kojem se definira odnos Hrvata i Srba. „Hrvatska stranka smatra da su Hrvati i Srbi jedan narod po krvi i jeziku, nerazdruživo spojeni zemljištem, na kojem obitavaju te će prema tome raditi da se uklone i onemogućće razmirice, a da se uvriježi ljubav među njima...“

Ista godina u 47. broju donosi i Zapisnik sastavljen u uredu Zemaljskog Odbora u Zadru, dana 14/1 novembra 1905., odnosno Zadarsku rezoluciju kojom se potvrdila nova politička platforma. Na sastanku su bili prisutni klubovi Hrvatske stranke i Srpske narodne stranke s namjerom da definiraju politička pitanja između Hrvata i Srba. U zapisniku stoji: „Oba kluba stoje na stanovištu, da su Hrvati i Srbi jedan narod, da su jedni prema drugima ravnopravni (...) Stoga Hrvati i Srbi radiće rame uz rame kao jednakopravna braća u narodno političkim pitanjima. Zapisnik su potpisali predstavnici Klubova obiju stranaka.“⁵⁴ Vrhuncem nove političke orijentacije, odnosno suradnje Hrvata i Srba, zasigurno se drži Hrvatsko-srpska koalicija čiji Proglas list donosi u 51. broju pod nazivom „Proglas koalirane hrvatske i srpske opozicije“. Među ostalim se navodi kako je rješavanje hrvatsko-srpskih razmirica jedan od preduvjeta pravilnog razvitka narodnog života. Upravo s ovog stanovišta poslali su i predstavnici hrvatskog i srpskog naroda koji su stvorili „riječku i zadarsku odluku“. U proglasu se navodi kako su se srpska i hrvatska stranka udružile: „... u jednu čvrstu vezu sa zadatkom, da našu otadžbinu Hrvatsku sjedinjenim silama i uz potporu svega hrvatskog i srpskog društva izvedu iz dosadašnjih nesnosnih i ubitačnih odnošaja.“ Program koalicije predstavljen je kroz devet točaka, a u posljednjoj se ističe stereotip jednog naroda dvojnog imena. „...da narodu našem hrvatskoga i srpskoga imena nema ljepše budućnosti, a ni samoga narodnoga opstanka bez zajedničkog i solidarnog rada obaju dijelova narodnih, imade da se odstrani svaka i najmanja zapreka tomu radu zajamčenjem ravnopravnosti i slobode srpskog naroda.“⁵⁵

⁵³ Faktor razdora, *Crvena Hrvatska*, br. 16, 20. 4. 1905.

⁵⁴ Zapisnik sastavljen u uredu Zemaljskog Odbora u Zadru, dana 14/1 novembra 1905, *Crvena Hrvatska*, br. 47, 23. 11. 1905.

⁵⁵ Proglas koalirane hrvatske i srpske opozicije, *Crvena Hrvatska*, br. 51, 21. 12. 1905.

PREMA ŠIREM SLAVENSKOM/JUŽNOSLAVENSKOM KONCEPTU (Percepcija Srbije za vrijeme Balkanskih ratova)

Da se već tada politički razmišljalo o širim slavenskim integracijama, odnosno da je krajnji cilj politike „novog kursa“ stvaranje samostalne jugoslavenske države, svjedoči i članak „Program nove Hrvatske stranke“⁵⁶ koji se odnosi na poticanje bratskih osjećaja uzajamnosti među slavenskim narodima. U istom kontekstu valja protumačiti i članak u istom broju „Slavenski kongres u Opatiji“ koji govori o poticanju slavenskog jedinstva koje su naši jezikoslovci u potpunosti zanemarivali te do danas nema ništa na polju „slavenskog kulturnog jedinstva“. Upravo navedeni kongres slavenskih novinara u Opatiji daje poticaj slavenskom zbližavanju. Autor na pitanje što ujedinjuje sve Slavene odgovara: „To je velika sličnost njihovih jezika, običaja, predaje i historije. Svi ti činbenici daju Slavenima impuls, da se što više zbliže, ako ne politički, a to barem kulturno.“⁵⁷ U analizi hrvatsko-srpskih odnosa posebno je značajno razdoblje Balkanskih ratova koje je praćeno na stranicama *Crvene Hrvatske*. Upravo tada stvara se izuzetno pozitivna slika Srbije. U srpskofilski intoniranom članku „Srbija i rat“ objavljenom 1913. Srbija je percipirana kao uređena država koja je svjesna svog položaja i svog zadatka. Posjeduje moderno uređenu vojsku koja je činila prava ratna čudesa. Autor navodi kako je Srbija pokazala „besprimjernu požrtvovnost u svom savezničkom zadatku (...) pokazala je ona primjerenu savezničku vjernost i odanost (...) Izvršila je plan velikim žrtvama, ali i ponosnim junaštvom, okrunjenim sjajnim pobjedama.“⁵⁸ Dalje se navodi kako Srbija ne bi trebala više ratovati, nego samo čuvati svoje granice, ali Srbija to tako ne radi. Hvalospjeve Srbiji na kraju poetira riječima: „Koliko je Srbija malena, a koliko je velik njen patriotizam, njena požrtvovnost i plemenitost! (...) Danas je već Evropa priznaje, divi joj se i poštuje.- Jer je Srbija svojom snagom ušla u nju.“⁵⁹ Pozitivna percepcija balkanskih sukoba prezentirana je i u članku „Novo doba na vidiku“, objavljenom u 8. broju. Autor navodi kako su balkanske borbe za „slobodu ugnjetavanima“, donijele promjene posvuda, pa i u Dalmaciji. „Upravo neko čudo događa se među nama, i podahnuti ushićenjem nad pobjedama naše srpskohrvatske rase, osjećamo uz to neku vanrednu promjenu u našem, do jučer jako kukavnom i bezličnom, a danas vanredno novom ambijentu...“⁶⁰ Autor

⁵⁶ Program nove Hrvatske stranke, *Crvena Hrvatska*, br. 18, 4. 5. 1905.

⁵⁷ Program nove Hrvatske stranke, *Crvena Hrvatska*, br. 18, 4. 5. 1905.

⁵⁸ Srbija i rat, *Crvena Hrvatska*, br. 6, 8. 2. 1913.

⁵⁹ Srbija i rat, *Crvena Hrvatska*, br. 6, 8. 2. 1913.

⁶⁰ Novo doba na vidiku, *Crvena Hrvatska*, br. 8, 22. 2. 1913.

(radi se o suradniku iz Šibenika) atribuirao pripadnika nove nacionalnosti kao Srbohrvata, također često i kao Jugoslavena, navodi kako su se promjene posebno manifestirale u radu stranaka. Sve negativno iz njih se izbacilo „a junački podvizi naše braće na Balkanu“ prouzročili su zastoj u protunarodnoj borbi koja je trošila narodnu energiju i to je zbližilo mnoge ljude. U istom članku koji se nastavlja kroz nekoliko brojeva autor navodi jedan primjer stranačke zagriženosti, u kojemu je jedan mladić „pljuvao na sve što je srpsko, mrzio Srbe iskonskom mržnjom“. Nakon Balkanskog rata „on je danas bolji Srbin od sigurno mnogo i mnogo drugih naših ‘učernih patriota’“.⁶¹ Autor se posebno obara na, kako navodi, „klerikalnu zasukanu politiku i njihove orgije“ kojoj suprotstavlja „srpskohrvatski barjak koji se ponosno vije“. U članku „Slavenstvo u borbi“, objavljenom u broju 25, također se navodi zasluga balkanskih sukoba u pozitivnom percipiranju slavenstva. Autor navodi kako su pobjede balkanskih Slavena znatno podigle cijenu slavenstvu. A kao najvećeg neprijatelja slavenstvu ističe „nijemstvo“. „Balkanski je rat jedno slavensko djelo (...) tu se nije borio Srbin, Bugar i Grk protiv Turčina, nego se slavenstvo borilo protiv svoga jakoga neprijatelja, mnogo jačeg od Turčina.“⁶²

ZAKLJUČAK

Prateći jedan dio hrvatske politike u Dubrovniku kroz pisanje *Crvene Hrvatske*, daje se naslutiti kako je odnos Hrvata i Srba u navedenom razdoblju iznimno kompleksan te se kretao od oštih suprotstavljanja i negiranja do postupnog približavanja u drugoj polovici 1903. godine što je u konačnici rezultiralo percepcijom Srba kao istog naroda, odnosno oblikovanjem predodžbe srbohrvatske ili jugoslavenske nacije. Navedeno je prethodilo unitarističkim zagovaranjima u novoj državi. Dvije naznačene faze u odnosima Hrvata i Srba na stranicama lista naznačile su politički obrat koji je bio postupan, ali i očekivan jer je vjerno oslikavao društvenopolitičku situaciju Dubrovnika i cijele Dalmacije u naznačenom razdoblju. Prvu naznačenu fazu obilježio je Frano Supilo, pokretač i tadašnji glavni polemičar lista, a jaku netrpeljivost Hrvata i Srba opravdavamo činjenicom kako je glavni cilj navedenog razdoblja bio vraćanje općinske vlasti u hrvatske ruke. Ipak, i u toj politički nesvakidašnjoj situaciji nailazimo na Supilov pomirbeni ton gdje on navodi (još 1892.) kako su Hrvati i Srbi jedan te isti narod i ističe jaku potrebu tolerancije i sloge. Ovakav tolerantniji stav ipak je specifičnost

⁶¹ Novo doba na vidiku, *Crvena Hrvatska*, br. 12, 22. 3. 1913.

⁶² Slavenstvo u borbi, *Crvena Hrvatska*, br. 25, 25. 6. 1913.

drugog naznačenog razdoblja koje otpočinje 20. stoljećem kada općinska vlast ipak biva vraćena u hrvatske ruke. Politika u listu mijenja se dolaskom Milana Marjanovića na mjesto glavnog urednika (1903.), koji je, kako smo naveli, vrlo uspješno u *Crvenoj Hrvatskoj* provodio novi Supilov smjer, ali i politiku „novog kursa“ koja okreće politiku 19. stoljeća u potpuno novom smjeru. Jedna od značajki naznačene politike jest i suradnja Hrvata i Srba. Treba istaknuti kako je iznimno značajnu ulogu odigralo i pokretanje *Prave Crvene Hrvatske* koju pokreće jedan dio pravaša koji su čvrstu podršku uživali u dubrovačkoj Crkvi, sukladno čemu se i polemička oštrica u drugom naznačenom razdoblju okrenula od Srba prema dubrovačkom kleru. Navedeno svjedoči koliko je hrvatska politika, a i pravaštvo, različito pristupala rješenju hrvatskog pitanja i kako je prevladalo ono rješenje koje je nudila *Crvena Hrvatska*, čemu je prethodio žestok pritisak da jedan tako utjecajan list postane poligon za realizaciju zacrtane ideje.

Robert BACALJA
Katarina IVON

CROATIAN-SERBIAN RELATIONS AS PRESENTED BY THE
NEWSPAPER *CRVENA HRVATSKA*

SUMMARY

The paper tackles political articles published in the Dubrovnik newspaper *Crvena Hrvatska* (*Red Croatia*), the herald of the Party of the Right (issued 1891–1914), with the aim of following complex Croatian-Serbian relations. It stresses major features of the policy of the Dubrovnik members of the Party of the Right, and additionally confirms the twist of one of its fractions, which accepted the “course” policy, choosing to collaborate with the Serbs.

The authors started from the presumption that the specific socio-political situation in Dubrovnik towards the end of the 19th century presented the ideal starting point for the analysis of Croatian-Serbian relations, which came into the focus of interest for the subject newspaper. Specific political context also stressed the “political twist” that occurred at the beginning of the 20th century, that is to say the policy of the “new course”. Thus, the relations between the Croats and the Serbs as presented in *Crvena Hrvatska* were divided into two key phases. The first one is the period from the launching of the newspaper in 1891 to the victory in municipal elections in Dubrovnik in 1899. The importance of this period lies further in the fact that the prime polemist of the herald, who was also its initiator and editor-in-chief, was Frano Supilo. In the studied period, the “strained” Croatian-Serbian relations were a result of the efforts of members of the Party of the Right and of the People’s Party to regain the municipal authority. The second (new) period in Croatian-Serbian relations marked the beginning of the 20th century, more precisely the year 1903. This may be linked both to the arrival of Milan Marjanović as editor-in-chief and to the new political platform. The new perception of the Serbs was perceived as an imperative for the Croats; the forming of Croatian-Serbian coalition in 1905 was the very peak in this respect. It was as early as then that, in the political sense, the Croats and the Serbs began to be discussed in a wider Slavic/South-Slavic context. This view was to reach its climax by the “mythical picture of Serbia” presented on the pages of the newspaper in 1913 and 1914.

Keywords: *Crvena Hrvatska*; Frano Supilo; Dubrovnik; Yugoslav ideology; Croatian identity.